

Overlooked and Undermined – svensk sammanfattning

Sedan början av 2000-talet har nyttjandet av tunga gruvmaskiner i Myanmar möjliggjort en mineralutvinning som saknar motstycke. Verksamheten har fått stor påverkan på lokalsamhällen i landets jadeområden, där utvinningen spelar en nyckelroll i vad experter kallat "världens längsta inbördeskrig". Den här rapporten presenterar resultaten av research som Swedwatch genomfört i Myanmars gruvindustri och vilka konsekvenser gruvverksamheten fått för lokalbefolkningen i landet. Den undersöker också, utifrån internationella normer om företag och mänskliga rättigheter, vilket ansvar ett företag har för hur kunder och slutanvändare använder företagets produkter, särskilt när det gäller försäljning av gruvutrustning till högriskmarknader som Myanmar.

Jade, en ädelsten som framför allt används i smycken, är en multimiljardindustri för Myanmar. Brytningen sker främst i delstaten Kachin, där världens största och mest värdefulla jadefyndighet finns. Kontroll över vinsterna från jadegruvorna är en strategisk prioritet för båda parterna i den pågående väpnade konflikt som plågat området i närmare 60 år, i vilken Myanmars armé och den etniska beväpnade gruppen Kachin Independence Army (KIA) strider om territoriet.

Swedwatches efterforskningar i Myanmar indikerar att tusentals utländska gruvmaskiner används i den högst problematiska jadeutvinningen, som överlappar med den väpnade konflikten i Kachin. Sedan 2011 har konflikten tvingat över 100 000 människor på flykt. Rättighetsinnehavare i området runt staden Hpakant, centrum för jadeutvinningen, har även de betalat ett högt pris för den snabbt växande industrin och gruvbolagens ohållbara verksamheter – tusentals människor uppskattas ha förlorat land och försörjning och uppemot hundratal bedöms omkomma årligen i jordskred och översvämningar orsakade av den oansvariga utvinningen. Utbrett heroinmissbruk, kommersiell sexhandel och dödliga trafikincidenter med gruvmaskiner är andra problem som drabbat området i kölvattnet av den storskaliga utvinningen.

Swedwatches research i landet visade också att delar av problematiken även återfinns inom landets kopparutvinning.

Vid sidan av de människorättskränkningar som är kopplade till jadeutvinningen i Myanmar går landet miste om stora skatteintäkter från utvinningen. Uppskattningar som gjorts av organisationen Global Witness visar att 50 till 80 procent av alla jadestenar som bröts i Hpakant under 2014 smugglades ut över gränsen till Kina, och att många av de största jadeföretagen kontrolleras av några av de mest ökända namnen från landets tid som militärdiktatur.

Enligt FN:s Vägledande Principer för företag och mänskliga rättigheter (United Nations Guiding Principles for Business and Human Rights, UNGPs), har företag som tillverkar gruvutrustning såsom borrar, grävmaskiner och dumprar, ett ansvar för att försöka förhindra eller mildra eventuella negativa effekter på mänskliga rättigheter som användningen av deras produkter leder till – även när effekterna orsakas av en tredje part - bland annat genom att använda sitt inflytande.

I de vägledande principerna framgår tydligt att högrisk-kontexter ska prioriteras av företag eftersom sådana omständigheter riskerar att ha störst negativ påverkan på individen. Utifrån ett människorättsperspektiv kvalificerar både gruvsektorn och Myanmar som högriskområden. All verksamhet som relaterar till gruvnäringen i Myanmar är därför associerad med signifikanta risker. Genom att applicera de vägledande principerna och andra internationella ramverk på företag och mänskliga rättigheter, däribland FN:s Global Compact, på de fall som granskas i rapporten diskuterar Swedwatch hur företag som, om de inte agerar på välkända människorättskränkningar som kopplas till företagets produkter, kan anses *bidra till* sådana kränkningar (enligt definitionen i UNGPs) och riskera att anses vara *delaktiga* (enligt definitionen i Princip 2 i FN:s Global Compact) i kränkningarna.

Med utgångspunkt i de resultat som presenteras i rapporten, måste de tre granskade företagen uppvisa att dessa principer inte är applicerbara på dem och deras produkter i Myanmar.

Swedwatchs dialog med tre av världens största tillverkare av gruvmaskiner – Caterpillar Inc. (USA), Komatsu Ltd. (Japan) och svenska Volvo Construction Equipment (inklusive dess helägda Terex Trucks) – indikerar att deras efterlevnad av applicerbara ramverk, framför allt de som relaterar till risk- och konsekvensanalyser för mänskliga rättigheter (så kallad human rights due diligence), i Myanmar är låg. Ingen av dem kunde i dialogen med Swedwatch visa att de gjort tillräckliga ansträngningar för att identifiera, mildra eller förhindra potentiell negativ inverkan på mänskliga rättigheter av de produkter som sålts i Myanmar. Detta är inte i linje med UNGPs eller OECDs riktlinjer för multinationella företag.

Även om företagen upplever att de saknar möjligheter att kontrollera sina produkter genom dess livscykel, indikerar svaren från företagen att inget av dem har försökt att kartlägga hur deras produkter används i slutändan. De kunde heller inte uppvisa att de uppfyllt ansvaret i enlighet med FN:s vägledande principer att använda eller öka sitt inflytande över sina affärspartners i landet. Istället verkar företagen förlita sig på försäkringar från återförsäljare och distributörer att utrustningen används i enlighet med lagar och regelverk.

Enligt experter påverkas utsikterna för fredssamtal mellan Myanmar regering och KIA av landets regleringar av jade. Dessa regleringar bör, enligt experter, förändras så att de kommer lokalsamhällen till gagn, och samtidigt stoppar vinningen för aktörer som orsakar skada.

Om Myanmar värdefulla tillgångar på jade och andra mineraler utvinns hållbart och rättvist kan de spela en viktig roll för landets arbete med att möta hållbarhetsmålen i Agenda 2030. I rapporten identifierar Swedwatch steg som måste tas för att säkerställa att mänskliga rättigheter respekteras i Myanmar gruvområden. Regeringar och företag måste agera för att försäkra sig om att lokalsamhällen som drabbas av de sociala och miljömässiga konsekvenserna av jadbrytningen också gynnas av den rikedom som landets naturresurser kan ge.